

Edebiyat teorisini ve eleştirmeni, akademisyen Jale Parla, son inceleme kitabı 'Orhan Pamuk'ta Yazıyla Kefaret'te, Nobel'li yazarımızı bambaşka bir yönden mercek altına aldı. Bu çarpıcı eser için, bir anlamda kitabın öznesi olan Pamuk, bir ilke imza atarak Parla'yla söylesi yaptı. Dünyayı etkileyen bir yazarın, son derece yetkin bir eleştirmen aracılığıyla, kendi edebi kimliğiyle yüzleşmesine buyurun...

Jale Parla, merhaba... Hakkında yazdığım kitabı okurken özellikle kefaret konusundaki ilk genel sayfalarda, simdiye kadar hakkında yazılmış en genel ve en şirsel sayfaları okuduğumu hissettim. Konuşmaya buradan başlayalım...

- Sen bu söylesi fikrini ortaya atınca, önce bir şaşırırım. Sanatçının eleştirmeniyle yaptığı böyle söylesiler var mı diye hatırlamaya çalışırım. Ama sonra böyle bir söylesinin ilginç ve yaratıcı bir form olabileceğini düşündüm; yazar figürüyle eleştirmen figürü arasında yeni bir köprü kurma biçimi olabilir belki dedim.

■ Bu küçük kitabın tarihini anlatır mısın?

- Yapı Kredi Yayınları editörü İshak Reyna, senin romanların hakkında yazdığım, farklı yerlerde yayımlanmış incelemeleri bir kitapta toplamaya teklif ettiğinde, bu 'kefaret' yazısı üzerinde çalışmaya başladım. İshak'ın teklifini üstüne atladım çünkü bu çalışmanın şemsiyesi altında diğer yazıları toplamak anlamlı olacaktı.

■ Kefaret tabii suç, ceza, affedilme, Tanrı'yla ilişki konularında dini çağrışımları çok güçlü bir kelime. 'Bizim romanımız' dediğimiz edebi tarih, geçmiş edebiyat, roman ve suçluluk duyguları konusunda konuşabileceğimiz istediğin seni...

- Yazıyı zaaf noktasından yakaladım. Yeterince araştırma yapmadım diye susarak geçirdiğim bir konuydu bu. Kefaret, evet, dine değinen bir kavram; hem çoktanrılı dinlerde (Sofokles, 'Oedipus'), hem kavimlerde (günah keçisi), hem tektanrılı dinlerde bulduğumuz bir kavram. Ama kitaplı dinlerde bunu en kuvvetle Hıristiyanlıkta buluruz, çünkü İsa, insanlığın günahının kefaretinin ödemek üzere dünyaya gelmiştir. Ve edebiyattaki sayısız İsa figürasyonu çevresinde aslında 'kefaret' irdelenir. Dostoyevski'nin 'Budala'sındaki gibi... Yahudilik ve Müslümanlık, suç ve ceza kavramıyla iş görür. Oysa 'kefaret' suç ve cezadan ötesine geçen bir kavram.

■ Nasıl ötesine geçtiğini biraz açıkla mısın?

- Seküler yasalarla tarif edilmiş suçun cezası bellidir. Ama bunun ötesinde bir suçluluk duygusundan söz etmeliyiz. Kendini tanımayıp çıkarırken aslında çok da masum olmadığımız keşfetmenin getirdiği ve nüfuz edemeden de var olduğunu bildiğin bilincindeki suçluluktan. Hıristiyan geleneğindeki günah çıkarma ritueli, insanlara kendini tanıma, kim bilir, belki bilincisizlikle yüzleşme yolunu açmıştır. Yahudiliğe de Freud'un katkısı oldu mutlaka. Müslümanlığa gelince, bu ikisi de yok. Suç ve cezaya yeterli görüyor; bilincisizlik gizemleriyle ilgilenebilir din değil.

Kefaret ödeyemeyen bir eksik sanatçı ve yazarın onların kefaretinin ödeyen bir yazar

■ O zaman seküler anlamda bir kefarettir söz edemiyor muyuz?

- Modernizm, latta biraz daha geriye gidip romantik akımla birlikte söz edebiliyoruz. Coleridge'in 'İhtiyar Denizci'si klasik örnek. Modernizme ise Flaubert'in 'Madame Bovary'sinden ve tabii Joyce'un 'Portre'sinden, Mann'ın 'Dr. Faustus'undan söz edebiliriz. Hepsinde kefaret ödeyemeyen bir eksik sanatçı ve onun yerine yazarın onun kefaretinin ödeyen bir yazar vardır.

■ Kitabın okurken ilk defa belki de bütün eserinin sürekliliğini,

Orhan Pamuk: Kitaplarda yoğun suçluluk duygusu var bence ama kefareti sen öğrettin bana

Jale Parla: Yazarın düşünmediği şeyi ona düşündürmek, her eleştirmenin 'kibirli' hayali olmalı

bir hikâye, bir sorun olarak ben de gördüm. O sayfaları birkaç kere okudum, mutlulukla ve düşünerek. Zanaatkar yanımdan filozof yanıma tatlı bir çizgi çizildiğini, ikisinin güzel birleştiğini düşündüm. Yazmaya verdiğim önem, sayende sanki bir ahlak ve bir anlam olarak gözüktü gözümde...

- Bu güzel işte. Yazarın bağimsız okuma yöntemlerini ve 'yazar öldü' kuramlarını ciddiye almamakla birlikte, beni heyecanlandıran, yorumumla metni yazan insanın amacına ne kadar yaklaşılabileceğini oluşturm.

■ Kitapların, hakkında yazdığım gibi... Evet, benim bir yanımda, ister tarihi roman yazayım, ister günümüzde geçen ayrıntılı destansı roman; küçük hurda ayrıntılarla meşgul...

nakkışların kalemlerine, dört yüz yıl önce İstanbul'da yeni şeylerden kuyru kuzma tekniklerine pek çok gerçek, maddi şeyi doğru ve gerçekçi olarak yazmaya çalışıyorum. Bu

beni gerçekliğe, var olan bir şekilde bağlıyor. Ama iyi roman yazmak için, bir de 'en genel mana'ya ulaşmak için gerekli şirsel 'aşkınlık anları' olmalı. 'Aşkılık anları'nda yazdıklarımın gerçek anlamını ben bile yazarken bilemeyebilirim ama yazdığım romanda yeri olduğunu hissedirim. Senin ya da senin ideal eleştirmenin 'aşkınlık anı' nedir? Yani eleştiri yazısını yazarken, tam o sırada keşfettiğin derin, en derin şeyleri tirafen söyleyebilir, bu konuda konuşabilir misin?

- Bunu hiç düşünmemiştim ama galiba böyle anlarım var. Bir tanesi, bir romana kendimi kaplıp okurken ve o romanın dünyasında kaybolmuşken, birden bire kalbimin hızla çarpmaya başlaması ve o dünyanın tıpkı hale gelmesi. O zaman kitabı kucama koyar ve o ana kadar okuduklarımla sinmesinin keyfine varırım. Karakterler ve olaylar, sanki birinci sayfadan başlamış gibi ye-

'Kefaret' suç ve cezadan ötesine geçen bir kavram. Müslümanlık suç ve cezaya yeterli görüyor; bilincisizlik gizemleriyle ilgilenebilir din değil.

niden ve farklılaşmış ya da kesinleşmiş olarak gözümün önünden geçer. Okuduğum benzer başka romanları ve hayatımı, o romana göre tekrar düşünürüm.

Melek değilim ama yazarı kahretme zevk ve heyecanını gerçekten hiç yaşamadım

■ Türkiye'de ve yurtdışında pek çok eleştirmen tanıdım, onlarla arkadaşlık ettim, özel sohbetlerime tanık oldum. Eleştirmenlerin çeşit çeşit kişisel heyecanı olur. Bazısı dergi, gazete okurlarına sorumluluk duygusuyla yazar. Bazısı yazarı kahretme heyecanı ve zevkini arzular. Bazıları değerli bir şeyi ortaya çıkararak heyecanıyla konuşur. Bazıları da herkesin sevdiği bir eser hakkında ister düşündürmek, derine gitmek ister. Senin benzer, gizli ya da açık böyle duyguların neler?

- Sorumluluk, kesin. Hem yazar hem de okurlara karşı. Yani melek

değilim ama yazarı kahretme zevk ve heyecanını gerçekten hiç yaşamadım. Güzel şeyler yapan bir insanı neden kahretmek isteyeyim ki? Değerli bir şeyi ortaya çıkarmaya heyecanı, örneğin kimsenin fark etmemiş olduğu bir şeyi yakalamamın heyecanı, evet, yeteneğin ölçüsünde derine inmek hurs; bunlar tanıdığım duygular.

■ Daha çok, eleştirdiğin kitabın yazarını mı düşünerek yazıyorsun yoksa okurum mu? İnsan ikisini de hiç düşünmeden, kendini ifade için de yazabilir. Tabii yazarın bile düşüncemediği şeyi ona düşündürmek en önemlisi... Kitaplarında yoğun suçluluk duygusu var bence ama kefareti sen öğrettin bana...

- Hiç deneme yazmam. Keşke yazabilseydim; o zaman hem kendimi ifade etmek için hem de okuru düşündürmek yazardım. Ama yazmaya oturma kendimi silmeye çalışırım. Bunun tek istisnası son çıkan 'Don Kışot' incelemem ('Don Kışot'tan Bugüne Roman', İletişim Yayınları). Ana o kitapla farklı bir maceram var. 'Yazarın düşüncemediği şeyi ona düşündürmek' ise, yaşanan bir yazar hakkında yazıyorsun, her eleştirmenin 'kibirli' hayali olmalı.

Biz de bir mevsimde, hakkında yazılmış yedi kitap çıkan Orhan Pamuk'a sorduk...

Orhan Pamuk ve edebiyatı hakkında son dönemde Jale Parla'nın incelemesi dışında, yurtdışında da altı kitap yayımlandı. Üçü İngilizce, ikisi Fransızca, biri de İtalyanca olan bu eserler şöyle sıralanıyor: 'Approaches to Teaching the Works of Orhan Pamuk' (Orhan Pamuk'un Eserlerini Derslerde Öğretmenin Yolları), 'Orhan Pamuk: Critical Essays on a Novelist Between Worlds' (Orhan Pamuk: Dünya Arasındaki Romancı Üstüne Eleştirel Denemeler), 'Orhan Pamuk and the Good of World Literature' (Orhan Pamuk ve Dünya Edebiyatının İyiliği), 'Orhan Pamuk et la Littérature Mondiale' (Orhan Pamuk ve Dünya Edebiyatı), 'Herne-Cahier Pamuk' (L.'Herne-Pamuk Kitabı), 'Un Sogno fatto a Milano' (Milano'da Bir Rüya). Bu kitaplarla ilgili hislerini yazdı sorduk...

■ Bir mevsimde hakkınızda yedi kitap çıktı. Hepsini okuyor musunuz?
- Başka yazarlara göre hakkınızda yazılanları daha çok okuyorum, seviyorum ya da üzüldüğümü. Anlayış, anlaşılacak hayatın en büyük zevki... Tabii yanlış anlaşılma da oluyor. Bu yedi kitabın yazarlarının çoğunu tanıyorum ve onlar bu kitapları makale olarak dergilerde yayımlarlarken zaten okuyordum.
■ Kitapların çoğu yabancı dillerde. Sizi en etkileyeni hangisi?
- Altı-yedi yıl önce New York'taki yayınevimin satış yöneticisi, Amerika'da 50'nin üstünde üniversite ve kolejde kitapların okutulduğunu söylemişti. 'Benim Aşkın Kızı' 'Kar', İstanbul, 'Masumiyet Müzesi'... Edebiyat, roman sanatı, postmodernizm, İslam, sanat tarihi, laiklik, Batı dışı kültürler ve biraz da müzeler ve müzecilik konularında... 'Approaches to Teaching the

Works of Orhan Pamuk' kitabında bu dersleri veren hocalardan 15'i ders deneyimlerini konusunda birer madde yazdılar. 10 yıldır Columbia Üniversitesi'nde bazen derslerde kendi kitaplarımı okuttuğum için, ben de kendi kitaplarımı öğrencilere okutma hatıralarımı anlattım. Bir yazarın kendi romanlarının en iyi hocası olamayacağına da biliyorum.
■ Bu kitaplarda sizin Türkiye'de yayımlanmamış bazı yazı ve resimleriniz de var...
- Çok büyük arşivim, fotoğraflarım, deltilerim, yıllardır tuttuğum notlarım var. Resimli, albüm tarzı kitaplar için uygun. Amerikan yayıncı orada verdiği dersler konusunda yazı, Fransız yayıncı Fransız yazarlarla fotoğraflarımı, İtalyan yayıncı da küçük İtalyan müzeleri konusundaki notlarımı istiyor. Ben de zevkle veriyorum...